خط کوفی

محمد آصف فکرت

ACKU

بسم الله الرحمن الرحيم

PROPERTY OF
ACKU
32758

AFGHANISTAN CENTRE AT KABUL UNIVERSITY
3 ACKU 00032785 7

آصف فکرت

خط کوفی

انتشارات کیان‌کتاب
۱۳۷۷

خط کوفی

خط کوفی از خط حجازی گرفته شده است، که اصل آن خط به ترتیب: **حیری و انباری، کندی و نبطی، صفوی، مُسند و فنیقی** پنداشته می‌شود.

در اینجا قصد تحقیق در چگونگی نظرات در مورد منشأ خطّ کوفی، یا درستی یا نادرستی آن نداریم، که این موضوع به تفصیل و مکرّر توسطّ پژوهشگران تحقیق و بررسی شده است.

در این مقدمه، تعریف توصیفی و تشریحی، از خطّ کوفی ـچنانکه در دست استـ تقدیم می‌گردد.

سنگ‌نوشته‌ها و اسناد موجودِ متعلّق به سدهٔ اوّل هجری به ما نشان می‌دهد که در قدیمی‌ترین انواعِ خطوطِ ناویراستهٔ اسلامی عناصر نسخ و کوفی به هم‌آمیخته و در آن کُرسی، تناسب، استقامت و هندسهٔ خط کمتر مورد توجه بوده و به عبارت دیگر هنوز قواعد و ضوابطی برای آن وضع نشده بوده است؛ و هدف تنها ضبط و ثبت مطالب و مفاهیم بوده و نشانه‌ای از ظرافت و هنر در آنها نیست. این نمونه‌ها در سنگ‌نوشته‌ها و اسنادی معدود در دست است؛ امّا هنگامی که خط در خدمت دین و کتابت کتاب‌حمید و قرآن‌مجید قرار گرفت، به یکباره رو به سوی کمال و ظرافت و هنری‌شدن نهاد.

نخستین شیوهٔ نوشتار اسلامی که در آن هنر و ظرافت و زیبایی مشهود است خطّ معروف به خطّ کوفی است که ظاهراً چون در کوفه به نضج و کمال رسیده به این نام نامیده شده است. وضع و ابداع خطّ‌کوفی را به امیرمؤمنان علی علیه‌السلام نسبت می‌دهند.

در سه سدهٔ اول هجری، قرآن‌مجید به همین قلم کتابت می‌شده و هر چند معروف به کوفی است، ولی خوشنویسان هر دیاری ویژگیهای سلیقهٔ خویش را در آن به کار می‌برده‌اند. یا قطّ قلم متفاوت بوده است، یا مَیلان اضلاع عمودی حروف به چپ و راست، اختلاف طولِ اضلاع، ضخامت یکی از اضلاع افقی و عمودی، یا اختلاف زوایا و دوائر و فواصل، نوع شیوه و محلّ کتابت را مشخّص می‌ساخته است.

با توجه به چنین تفاوتهایی شیوه‌ها یا اقلام کوفی، مدنی، بصری، شامی، مغربی و جز آنها به میان آمده است.

با وجود همهٔ این اختلافات، تا وقتی که کتابت خطّ‌کوفی محدود به شبه‌جزیرهٔ عربستان و اطراف آن بوده، تغییر مهمی در اصول و اشکال آن راه نیافته است.

در واقع خطِّ‌کوفی، نخستین خط خوش و باقاعده و ویراسته‌ای است که نسخه‌های متعددی از قرآن‌مجید به آن خط نگارش یافته و بسیاری از این نسخه‌ها تا روزگار ما برجای مانده است.

این کهن‌ترین شیوهٔ خوشنویسیِ خط عربی است که در آن می‌توانیم تناسب و کرسی را ببینیم؛ یعنی اضلاع معین یا بخشهای معینی از حروف برحسب قاعده روی یک خط مستقیم ـدر هر سطرـ قرار دارند و هرقدر هم که مکرّر شوند محلِّ قاعده و توازی و تناسب آنها با همانندهای ماقبل و مابعدشان مراعات

می‌گردد. استقامت خطوط افقی و عمودی در کوفی کهن در حدّی است که گاهی نشانه‌های استفاده از مسطر در آنها به خوبی آشکار است.

اضلاع حروف مختلفه که در دیگر انواع خط عربی به حالت مایل یا منحنی با یک ضلع دیگر هر حرف تشکیل زوایا ـبه درجات مختلفـ می‌دهند، در خطّکوفیِ عربی کاملاً با هم موازی و در یک یا دو انجام به هم **پیوسته‌اند** و کمترین فاصلهٔ ممکن را دارند. نمونهٔ واضح این ویژگی را می‌توانیم در **حروف دال، ذال، صاد، ضاد، طاء، ظاء و کاف** ببینیم.

حتی در حرفهایی مانند راء، زاء، **سین، شین، قاف** و **واو** نیز این نزدیکی اضلاع و تساوی سفیدیهای بسیار کم، به دقت رعایت شده است.

با آنکه خطوط خوش و زیبای کوفی عربی، مظاهر آشکاری از هنر زیبایی آفرینی خوشنویسان مسلمان است، ولی در تعریف می‌توان این خطوط را برحسب خطوط و سطوح هندسی تعریف و تقسیم کرد:

۱. حروفی که ضلعِ اصلی آنها خطِّ عمودی طویل است؛ مانند حروف **الف، لام**...

۲. حروفی که اضلاع آنها عمودی، ولی کوتاه ـاز نصف تا ثُلثِ الفـ است؛ مانند دندانه‌های سین و شین و مراکز حروف تاء، ثاء، نون و یاء در آغاز و وسط کلمات؛ البته همین مراکز و دندانه‌ها گاهی مَیَلان می‌یابند و حسب اقتضای حروف ماقبل و مابعد، از لحاظ استقامت تغییر شکل می‌دهند.

۳. حروفی که اضلاع اصلی آنها از خطوط مستقیم افقی تشکیل شده است؛ مثلاً **دال، ذال، کاف، صاد، ضاد، طاء** و **ظاء** (که در این دو حرف یک ضلع عمود بر دو ضلع موازی و افقی قائم است وگاهی درکاف همچنین است).

۴. حروفی که بخش اصلی آنها سطحی است در میانهٔ دائره و مثلّث؛ که هرگاه آن سطح را دائره‌ای نامنظم فرض کنیم، در سمت‌راست، اندکی برآمدگی دارد و اگر مثلّث بینگاریم، انتهای زوایا با قوسهایی کوچک قطع شده است و سطح دائروی نامنظم، ولی با قاعده‌ای بوجود آمده، مانند حروف فاء، قاف، میم و واو (البته فا و قاف میانه از یک دائرهٔ منظّم تشکیل می‌شوند).

۵. حروف راء و زاء از یک مثلث با ضلعی در زیر ـموازی با قاعدهٔ آن مثلثـ تشکیل شده‌اند. البته برخی از حروف هم از منحنی‌ها و خطوط مایل و عمودی و افقی ترکیب گردیده‌اند؛ مانند عین، حاء، یاء، لا و جز آنها.

بر حسب سلیقهٔ خوشنویسان بلاد مختلف در قطّ قلم و شیوهٔ نگارش، تنوعاتی در خطِّ کوفی کهنِ عربی به نظر می‌رسد. این تنوعات را غالباً در چگونگی آغازکتابت حروف **الف** و **لام** و تمایل آنها به جانب راست، یا چپ می‌توان دید؛ یا درکوچکی و بزرگی دوائرِ **واو، فاء، قاف و میم**؛ یا درازی وکوتاهی اضلاع متوازی و افقی حروف، مانند **دال، ذال، صاد، ضاد، طاء، ظاء وکاف**؛ یا چگونگی تحریر دندانهٔ **سین و شین** که برخی شبیه دندانهٔ اره و برخی به صورت کنگره‌های عمودی و متوازی با اندک فاصله‌اند؛ یا چگونگی ارسال انجام **الف** به جانب راست، که گاهی طولانی و زمانی مختصر وکوتاه، گاهی ضخیم‌تر از اصل الف وگاهی باریکتر است؛ یا پهنای بیشتر در اضلاع افقی در مقایسه با اضلاع

ACKU

عمودی یا برعکس. پیوندگاههای حروف گاهی به زاویه نزدیک‌تر است و گاهی گرد و قوسی است.

پاره‌ای دیگر از مشخصّات این نوع کوفی به این شرح است:

وجود فاصله میان حرفهای ناپیوستهٔ کلمه‌ها باعث شده است تا کلمات اندکی ـگاهی دو کلمهـ در یک سطر کتابت گردد. این فاصله گذاری که بین حروف یک کلمه معمول بوده، البته در میان کلمات جداگانه رعایت نمی‌شده است؛ فقط میان حروف ناپیوسته فاصله می‌گذاشتند، خواه این حرفها از یک کلمه می‌بودند و خواه متعلق به کلمات جداگانه.

هرگاه کلمه‌ای در پایان سطر ناتمام می‌ماند، بقیه آن کلمه را در سطر بعدی می‌نوشتند؛ در حالی که گاهی در یک سطر کشش برخی از کلمه‌ها به حدّی طولانی است که اگر از طول آن اندکی کاسته شود، کلمهٔ ناقص در پایان سطر تمام می‌شود، ولی کشش‌ها همچنان ناتمام است.

در میان سطرها غالباً هیچ فاصله‌ای وجود ندارد: سر الفها و سر لامها و سر طاء غالباً چسبیده به کلمه‌ای از سطر بالاست؛ همچنانکه دامن **نون**، **لام**، **قاف** و **یاء** در سطر مابعد قرار می‌گیرد.

البتّه در هر صورت، در تمام انواع این خط، کُرسی رعایت می‌شود؛ به این ترتیب که هرگاه خطِّ مستقیمِ افقی موازی به سطور طوری کشیده شود که مثلاً بخشی از حرف «ی» را قطع کند، به هر تعداد حرف «ی» که در آن سطر باشد، آن خطّ افقی آنها را مانند حرف اول در همان بخش قطع خواهد کرد؛ به عبارت دیگر هرگاه خطِّ مستقیم افقی بر روی یک سطر خط کوفی، که دارای کُرسی صحیح باشد، بکشیم، فاصلهٔ هر بخش از حروف دارای استقامت و فاصلهٔ معین از آن خط خواهند بود.

انتهای حرف الف و نیز لامِ پیوسته بر روی خطِّ کرسی و عمود بر آن است. مراکز یا خانه‌ها و دندانه‌های حروف **باء**، **تاء**، **نون**، **سین** و ضلع کشیدهٔ زیرین حرفهای **صاد**، **ضاد**، **طاء**، **ظاء**، **کاف** و **دال** بر روی خطّ کُرسی و بخشها یا اضلاع فوقانی آنها بالاتر از خطِّ کرسی است. دامن حرفهای **سین** و **شین** و **نون** و **لام** و همچنان اضلاع تحتانی حروف راء، زاء، واو، **قاف** و **یاء** پایین‌تر از خط کُرسی است.

زیبانگاری یا خوشنویسی کوفی بیشتر در این موارد متجلّی گردیده است:

۱. استقامت ظریفانه وکامل خطوط عمودی و افقی که در آن اندک کجی و خراش یا دندانه‌ای به مشاهده نمی‌رسد.

۲. رعایت تناسب ترکیب حروف پیوستهٔ یک کلمه از لحاظ فاصله، ارتفاع و شکل و هم یکنواختی در حرفهای ناپیوسته.

۳. رعایت کُرسی و رعایت توازی کامل میان اضلاع عمودی و افقی حروف.

۴. رعایت زیبانگاری دوایر حروف براساس قواعد هندسی؛ که در یک مصحف نباید دوایر و سطوح متعلّق به یک حرف بزرگ و کوچک و یا از حیث شکل مختلف و متنوع باشند.

۵. تفنّن شایسته در نگارش رأسها، دندانه‌ها و انتهای حروف.

۶. رعایت کشش برخی از حرفها در محلّ خویش؛ یعنی اگر تناسب ترکیب در سطر و صفحه ایجاب کند، کشش برخی از اضلاع افقی یک کلمه را بیش از حد معمول امتداد می‌دهند، مثلاً «**فسیکفیکهم اللّٰه**» را در یک سطر می‌نویسند؛ طوری که با سطر پیشین و پسین ترکیب بدیعی را به وجود آورد.

۷. رعایت صحت هندسی و تساوی دوائر چشمهای میم، واو، فاء، قاف و هاء و هرچه کوچکتر و واضحتر نگاشتن آنها.

۸. رعایت تناسب تمایل مراکز حروف با حرف ماقبل و مابعد؛ مثلاً ترکیب پایهٔ الف پایانی پس از حاء طوری است و الف پس از نون طوری دیگر، و متناسب با هر کدام تلفیق و ترکیب می‌شود.

استقامت و باریکی سفیدی میان حروف دال، ذال، صاد، ضاد، طاء، ظاء و کاف نقش مهمّ در خوشنمایی خط کوفی دارد.

به اجمال خط کوفی دارای استقامت، تناسب، ظرافت، دقت و همگونی(تجانس) و خوش‌ترکیبی است.

اعراب و اعجام:

کوفی اوائل را نه اعجامی است و نه اعرابی؛ نه نقطه دارد و نه ضمّه و زیر و زبر. اما بتدریج، نخست اعراب را در این خط می‌بینیم، سپس اعجام را.

وضع نخستین نشانه‌های اعراب را به ابوالاسود دؤلی (۶۸۸ـم) نسبت می‌دهند. اعراب در نسخه‌های موجود خط کوفی کهن، غالباً دوائر قرمز شنگرفی پیوسته به حروف است؛ به این ترتیب که فتحه(زَبَر) دائره‌ای است شنگرفی، نهاده بر بالای حرف؛ کسره(زیر) دائره‌ای است شنگرفی، چسبیده بر زیر حرف و ضمّه(پیش)، دائره‌ای پیوسته در پیش روی حرف(سمت چپ خواننده)، در نمونه‌های بعدی اعجام نیز ظاهر می‌شود؛ امّا این نقطه‌ها نخست شکلِ اعرابِ کنونی را داشته‌اند و سپس به صورت نقطه‌ها ظاهر شده‌اند نمونه‌هایی از همهٔ این انواع را در این مجموعه می‌توان دید.

سپس جزم و سجاوندی(نشانه‌های تجوید) و دیگر نشانه‌ها بر حسب قرارداد قاریان و مصحف‌نویسان غالباً به رنگهای زنگاری و لاجوردی ظاهر شده‌اند. دوائر شنگرفی ـنشانه‌های اعرابـ و نشانه‌های زنگاری، لاجوردی و نیلی ـنشانه‌های سجاوندیـ به نسخه‌های کهن موجود زیبایی خاصّی بخشیده‌اند.

با ظهور ابن‌مقله(۳۲۸ـق) و پس از او ابن‌بوّاب(۴۱۳ـق) خطِ‌کوفی از میان خوشنویسانِ عرب رخت بربست و جای خویش را به اقلام ثلث، ریحان، محقق، نسخ و خطوط دیگر داد.

مصحف‌نویسان عرب از آن پس، قلم کوفی را تنها در نوشتن عنوانهای سوره‌ها و نشانه‌های جزء و حزب و نصف و ربع و رکوع و مانند آن در هوامش به کار می‌گرفتند که بیشتر جنبهٔ آرایش داشت و بیشتر با طلا یا سفیدآب بر زمینهٔ لاجورد نگاشته می‌شد.

اما در سرزمینهای اسلامی غیر عرب چنین نبود؛ خطّ کوفی با پذیرش

ACKU

دگرگونیهایی تا چند سده، خط مصحف‌نویسی و کتیبه‌نگاری باقی ماند و نسخه‌ها و کتیبه‌های متعددی از مرز چین تا اندلس به این خط کتابت شد.

مسلمانان غیرعرب که به زبان عربی ناآشنا بودند، نیاز به خطّ و **نگارشی** آسان و ساده داشتند که بتوانند آن را به سهولت فراگیرند. انواع خطّ ثُلث چنین نبود. در شیوهٔ ثلث‌نویسی حروف یک کلمه وگاهی کلمات متعدد درهم فرورفته و به هم فشرده بودند. فاصله‌ای میان حروف یک کلمه و میان کلمات مختلف وجود نداشت تا نوآموزان را تشخیص و فراگیری کتابت و قراءت آن آسان باشد. همان بود که در بلاد غیرعرب ـ از خراسان تا اندلس ـ مسلمانان همان خطِّ کوفی را برحسب دریافت و سلیقهٔ خویش ویراستند و متحول ساختند؛ زیرا در خطّ کوفی میان حروف یک کلمه و نیز میان کلمه‌ها آنقدر فاصله وجود داشت که درهم نیامیزد و تشخیص و فراگیری را آسان سازد. همین مجزّا بودن هر حرف باعث می‌شد که چون نوآموز یک حرفی را فرا می‌گرفت و می‌شناخت، در هر سطر و کلمه‌ای که آن را می‌دید به آسانی و بدون ابهام آن را تشخیص می‌داد؛ در حالی که در قلم ثُلث گاهی چند حرف و کلمه را درهم می‌آمیختند؛ مثلاً در داخل منحنی یا دامن یاء مفرد (ی) و نون گاهی حروف دال و راء و واو و هاء و جز آنها را نیز می‌نوشتند و گاهی دوکلمهٔ کوچک یا دارای اضلاع متوازی را در داخل یک کلمهٔ بزرگتر می‌نوشتند و برخی حروف را قلاّب‌وار به هم می‌آمیختند؛ که تشخیص آن برای نوآموز، خاصّه اگر زبان عربی نمی‌دانست، بسیار دشوار بود.

یکی از مهمترین انواع خطوط کوفی شرقی یا ایرانی خطی است که در عصر حاضر به کوفی پیرآموز شهرت یافته است. هر چند که نام «**کوفی پیرآموز**» در ماخذ کهن از جمله در فهرست ابن‌ندیم یادشده و خط موجود هم دارای مشخصاتی است که این نام برای آن متناسب می‌نماید، امّا قطعیتی در ارتباط این نام و این شیوهٔ خطِّ کوفی وجود ندارد. و امّا خطّ معروف به کوفی پیرآموز خطّی است در نهایت زیبایی، که مهمترین ویژگی آن انفصال تمام حروف ـ خواه متصل و خواه منفصل ـ از یکدیگر است.

حروف منفصله که طبیعةً درکتابت جدا از یکدیگرند، امّا در خطِّ معروف به پیرآموز حروف متصل یا پیوسته نیز جدا از یکدیگر نوشته شده و با رشتهٔ بسیار باریک و موی مانندی، که رؤیت آن مستلزم دقت است به هم ارتباط می‌یابند. از حیث هیأت دیداری و هندسی نیز در حروف این خط، در مقایسه با کوفی عربی، تغییرات قابل توجهی رخ داده است:

۱. در این خط قطّ قلم باریکتر و به اصطلاح کمتر از دودانگ است؛ یعنی اضلاع افقی و عمودی در این خط ظریف‌تر و باریکتر از کوفی عربی است.

۲. فاصلهٔ میان حروف یک کلمه ـ که درکوفی عربی موجود است ـ در این نوع کوفی از میان رفته و حروف ناپیوستهٔ کلمه‌ها هم بسیار نزدیک و فشرده کتابت شده است. مثلاً هر گاه درکلمه‌ای الف پیش از لام قرار گرفته، این دو حرف چنان به هم نزدیک‌اند که فاصلهٔ میان آنها به صورت خط سفید بسیار باریکی به نظر می‌رسد.

۳. حروفی که در کوفی عربی، اساسشان بر دور و انحناست، در این خط دارای زوایا و غالباً به اشکال مثلث، مربّع و چهارضلعی مختلف الاضلاع‌اند؛ مانند رأس میم، واو، فاء و قاف؛ به عبارت دیگر بنای این خط بر خطوط مستقیم و سطوح زاویه‌دار است و منحنی قوسی را تنها در لام الف لا و عین دائرهٔ حاء و بعضاً رأس صاد می‌توان دید.

۴. حرف نون و دامنهای سین، صاد و یاء کاملاً هیأتی جدا از کوفی عربی دارد و بیشتر به لبهٔ تیغ و حروف پیکان‌گونهٔ میخی شباهت دارد.

۵. ضلع اصلی فوقانی بسیاری از حروف مانند حاء، دال، راء، و مرکز بسیاری از حروف به صورت خطوطی مایل و کاملاً موازی با هم‌اند که با خطّ کرسی، در جهت امتداد خط زوایای چهل‌درجه می‌سازند و همین خصوصیّت باعث شده است که خوشنویسان، حروف پیوسته و ناپیوسته را در هیأتی بسیار زیبا ترکیب نمایند.

رعایت تعادل و تساوی سطوح بی‌شمار مثلّثهایی که تارک آنها به استقامت پیکانهای سواران باستانی است؛ حُسنِ ترکیب حروف؛ به رعایت تناسب در باریکی و یا ضخامت اضلاع حروف؛ دقت در ترسیم مربّعات قاف و فاء و ترسیم شمشیرگونه‌های کوچک و بزرگ متوازی بسیار ظریفی که دامنهای سین، شین، صاد، ضاد، نون، یاء، میم، و راء را می‌سازند و بسیار خصوصیّتهای هنری دیگر این خط را یکی از زیباترین خطوط سهل‌القراءهٔ کوفی ایرانی و شرقی ساخته است.

به تدریج و ظاهراً برای صرفه‌جویی در وقتِ کتابت، خوشنویسان از جدا نوشتن حروف و پیوستن آنها با رابطه‌های بسیار باریک منصرف گردیده و حروف پیوسته را همچنان مانند کوفی عربی و دیگر خطوط به صورت پیوسته نوشته‌اند؛ اما به گونه‌ای که با وجود اتصال هر خرف به صورت مشخص، واضح و مجزّا از حرف ما قبل و مابعد خویش است؛ و همین شیوه در طیّ چند سده ـ با اندک اختلاف ـ باقی و مورد استفاده بوده‌است. این خط هرچند در مدّتی دراز سدهٔ (۴ـ۸ـق) تحولاتی را پذیرفته و به انواع مختلف ـ در شهرهای مختلف و در دولتهای مختلف ـ تقسیم شده، عموماً انواع آن را کوفی ایرانی و کوفی شرقی می‌خوانند و نسخه‌های متعدّدی از قرآن‌کریم و همچنان نسخه‌های کتب به زبان فارسی در کتابخانه‌های نسخ خطّی ایران و جهان از انواع مختلف آن موجود است؛ و اصل و قواعد همه همان است که شرح داده شد؛ و دلیل طول دوام رواج آن هم غالباً سهولت کتابت و قراءت آن است؛ زیرا در مقایسه با کوفی عربی، این خط را به آسانی می‌توان فرا گرفت. در این خطّ سعی شده است که حروف مختلف با هم همانند و قابل اشتباه نباشد؛ به صورت مثال در کوفی عربی ممکن است برای خوانندهٔ مُبتدی تشخیص حروف کاف، دال، صاد و ضاد و طاء و ظاء دشوار باشد، اما در کوفی ایرانی و کوفی معروف به پیرآموز ـ که اساس هر دو یکی است ـ هر یک از این حرفها هیأتی کاملاً مشخّص و جداگانه دارد؛ دال هیأت مثلّث را در اختیار کرده و طاء با تمایل و انحنای کشش آن از کاف مشخص و ممتاز شده است. همچنان میان واو و راء در این خط هیچ

ACKU

همانندی اشتباه‌انگیزی وجود ندارد؛ در حالی که در کوفی عربی میان حروف یادشده شباهت بسیار وجود داشته و امتیاز و تشخیص آنها را از یکدیگر دشوار ساخته است.

چون انواع خطّ کوفی در خدمت کتابت قرآن‌مجید قرار گرفت، صبغهٔ تقدّس یافت و خوشنویسان کوشیدند که حروف و کلمات و سطور هرچه ممکن است زیباتر و دیدنی‌تر جلوه‌گر شوند.

خوشنویسان در انواع این قلم تفنّن ورزیده، زیباترین نسخه‌های قرآن‌مجید را نوشته‌اند و از نسخه‌های موجود ـکه خوشبختانه شمار آنها اندک نیست ـ انواع مظاهر هنرمندی آنان آشکار است. در برخی از این نسخه‌ها، خطّاط با اضلاع متوازی کاف یا صاد و طاء تفنّن ورزیده، آنها را به هیأت گره و زنجیر در آورده و در برخی اضلاع قائم الف و لام و نظایر آنها را به هیأت نیزه و سنان ترسیم کرده که سپاهیان مسلّح باستانی را در نظرها مجسم می‌نمایند. در برخی از نسخه‌ها اضلاع مایل طاء و کاف هیأت پرچمهای در حال اهتزاز را تمثیل می‌نمایند و در برخی تمثال شراره‌های کوتاه و بلند فروزان تصویر شده و در پاره‌ای حروف و کلمات، صفحهٔ مصحف را باغچه‌ای پر از گل و برگ و پرنده ساخته‌اند. در برخی از انواع خطوط کوفی حروف میم و واو و هاء و عین به صورت قطرات لطیف اشک نگاشته شده که روحانیتی شگرف به صفحه بخشیده است. تعریف و توصیف این زیبایی‌ها خواننده را بی‌نیاز از دیدن نسخه‌های گرانبهای قرآن‌مجید و کتابهایی که به انواع این خطوط نگاشته شده نمی‌سازد. بلکه می‌توان ساعتها و روزها به تماشای آنها مشغول شد و از دقایق و بدایع آنها لذّت برد.

هر چند که نسخه‌های متعدّد از قرآن مجید به انواع خطّ کوفی را می‌توان در کتابخانه‌های بزرگ و معتبر در سراسر جهان دید، اما بیگمان زیباترین و بیشترین تعداد آنها در کتابخانهٔ آستان قدس رضوی موجود است که نگارندهٔ این سطور سعادت زیارت همهٔ آنها را یافته است و در آن میان از همه جالب‌تر و زیباتر و فوق‌العاده‌تر نسخه‌هایی است که به «قرآنهای بازیافته» یا «اوراق بازیافته» معروف است و چندسال پیش از این از لای یکی از رواقها به دست آمده است.

انواع خط کوفی، چون در معماری به کار گرفته شد، براساس سلیقه‌ها و شیوه‌های گوناگون معماری و مهندسی هر شهر و دیار و هر دور و روزگار، این خط نیز به انواع آرایشها و تزئینات آراسته گشت.

خط کوفی بر ستونها و اطراف رواقها و گلدسته‌های مساجد و بر سطوح دیوارهای کاخها زمینه‌ای گشت برای جلوهٔ هنر هنروران.

برخی این هنر را با گچ‌بری ارائه داده‌اند و بعضی از طریق سنگتراشی آن را جاودانه ساخته‌اند.

گروهی از هنروران این خطوط و نقوش را با ظریفترین کاشیکاریهای رنگارنگ جلوه‌گر ساخته‌اند و جمعی با قالبگیری دقیق حروف را از آجر ساخته و پخته و پهلوی هم چیده‌اند و در واقع کار حروف‌ریزی و حروف‌چینی عصر حاضر را هزار سال پیش از امروز انجام داده‌اند.

در هر صورت هر قطعه از خط کوفی که بر کتیبهٔ دیواری، یا در دل سنگی و

یا بر مناره و گلدسته‌ای جلوه‌گر شده، فضای آرایش آن به مراتب بیش از فضای کتابت است. هر کلمه و حرف در آغوش دهها گل و برگ و پیچ و تاب و گره خفته است؛ چنانکه گاهی شاخه‌ها و گلها و برگها، یا گردش پیچها و اسلیمیها را برای پی‌بردن به حروف و کلمات پی باید گرفت.

جلوهٔ این زیباییها در قلمرو هنر اسلامی از قصر الحمراء اندلس تا ویرانه‌های قصر و باغ پیروزی غزنه گسترده است. برخی از این آثار چنان با دقت و ظرافت و زیبایی نگارش و آرایش یافته‌اند که هنردوستان و خط‌شناسان سالها بر روی آنها مطالعه کرده و در مورد هر یک، گزارشها نوشته‌اند. بسیاری از نمونه‌های مجموعهٔ حاضر براساس همین کتیبه‌ها نوشته شده است.

محمدآصف‌فکرت

مشهد مقدس

ACKU

۳۸ ص/آیهٔ ۳۵
ربّ اغفر لی وهب لی ملکا لا ینبغی لاحدٍ من بعدیٓ انّک انت الوهّاب
بسم اللّه الرّحمن الرّحیم لااله‌الااللّه وحده لاشریک له محمد رسول اللّه

یرحم اللّه علی القسم بن هلل قاسم بن هلال و رضی عنه و عافاه من شر یوم الحساب
و صلی اللّه علی عامةالمسلمین و ادخلهم جنات النعیم (وکتب فی رجب سنه ثلث
و عشرین و مائة۱۲۳).

□ خطوط سنگنبشته‌های سدهٔ ۱ـ۲ ق، آمیختهٔ نسخ و کوفی، که در آن آرایش
و پیرایش هنرمندانهٔ خطوط مصاحف را نمی‌توان دید ولی بسیار ساده و
سهل‌القراء است.

□ Old Kufic , based on petrographs from (1st -2nd A.H/7th - 8th cents.). It looks like a mixture of Naskh and Kufic.

رىىا اىىا مں لدىك رحمه

وهى لىا مں امرىا رسدا

١٨ كهف/آیهٔ ١٠

ربّنآ اتنا من لدنك رحمة

وهيّئ لنا من امرنا رشدا

□ رسم‌الخط سدهٔ ١ ق.

□ Old Kufic or Arabic Kufic (1st - 3d A.H/ 7th - 9th cents.).

۹۸ بینه/آیهٔ ۳

فیها کتب

قیمة

□ کوفی عربی. نقطه‌ها به صورت اعراب

□ Old Kufic or Arabic Kufic (1st - 3d A.H/ 7th - 9th cents.).

ACKU

۱۴ ابراهیم/آیهٔ ۳۹_۴۰

انّ ربّی لسمیع الدّعآء ربّ اجعلنی
مقیم الصّلوة ومن ذرّیّتی
ربّنا وتقبّل دعآء ربّنا اغفرلی و
لوالدیّ وللمؤمنین یوم یقوم الحساب

□ کوفی عربی

□ Old Kufic or Arabic Kufic (1st - 3d A.H/ 7th - 9th cents.).

رب هب لي

من الصلحين

۳۷ صافات/آیهٔ ۱۰۰

ربّ هب لي

من الصّلحين

□ کوفی عربی.

□ Old Kufic or Arabic Kufic (1st - 3d A.H/ 7th - 9th cents.).

۸۹ فجر/آیهٔ ۲۰_۳۰

فادخلی فی عبدی

وادخلی جنّتی

□ کوفی کهن. دوایر قرمز اعراب و دوایر سیاه کوچک اعجام است. ترکیب یاء معکوس و دال جلوهٔ خاصی به آن بخشیده است.

□ Old Kufic or Arabic Kufic (1st - 3d A.H/ 7th - 9th cents.).

ACKU

۴۰ غافر/آیهٔ ۴۴

افوّض امري الى اللّه

انّ اللّه بصير بالعباد

□ کوفی کهن. دوائر نشان دهندهٔ اعراب است.

□ Old Kufic or Arabic Kufic (1st - 3d A.H/ 7th - 9th cents.).

ACKU

۲۰ طه/آیهٔ ۱۱۴

ربـ

زدنی

علما

□ کوفی کهن

□ Old Kufic or Arabic Kufic (1st - 3d A.H/ 7th - 9th cents.).

۲۸ قصص/آیهٔ ۱۶

ربّ انّی ظلمت نفسی فاغفرلی

□ کوفی کهن. استفاده از یاء معکوس جلوهٔ خاصی به این نوع خط می بخشد. دوائر نشان دهندهٔ اعراب حروف است.

□ Old Kufic or Arabic Kufic (1st - 3d A.H/ 7th - 9th cents.).

٢١ انبیاء/آیهٔ ٨٣

انّی مسّنی الضّرّ وانت

ارحم الرّحمین

□ کوفی کهن. دوائر نشان دهندهٔ اعراب کلمه‌ها است.

□ Old Kufic or Arabic Kufic (1st - 3d A.H/ 7th - 9th cents.).

ACKU

۱۴ ابراهیم/آیهٔ ۴۱

ربّنا إغفرلى و لولدىّ

وللمؤمنين. يوم يقوم الحساب

□ کوفی کهن

□ Old Kufic or Arabic Kufic (1st - 3d A.H/ 7th - 9th cents.).

ACKU

۱۷ اسراء/آیهٔ ۲۴

ربّ ارحمهما

کما ربّیانی صغیرا

□ کوفی کهن. دوائر نشان دهندهٔ اعراب است.

□ Old Kufic or Arabic Kufic (1st - 3d A.H/ 7th - 9th cents.).

ACKU

٢٠ طه/آية ٢٥_٢٨

ربّ اشرح لی
صدری و یسر
لیّ امری واحلل
عقدة من لسانی
یفقهوا قولی

□ کوفی کهن

□ Old Kufic or Arabic Kufic (1st - 3d A.H/ 7th - 9th cents.).

ربنا ما خلقت هذا
بطلا سبحنک فقنا عذا
ب النار

٣ آل‌عمران/آیهٔ ١٩١

ربّنا ما خلقت هذا
بطلاًسبحنک فقنا عذا
ب النّار

□ نوعی کوفی سدهٔ ٢ یا ٣ق، که در آن اضلاع عمودی حروف پهن و اضلاع افقی آنها باریک است.

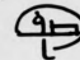
□ Old Kufic or Arabic Kufic (1st - 3d A.H/ 7th - 9th cents.).

ACKU

□ some elements of Old Kufic Alphabet.

□ برخی از مفردات کوفی عربی و کهن خطوط این برگ و برگهای بیشتر، بر اساس نسخه‌هایی از قرآن مجید نوشته شده است که منسوب به خطوط ائمّه علیهم‌السلام است و در «گنجینه‌های قرآن» در آستان قدس نگهداری می‌شود. اصل این نسخه‌های مبارک بر روی پوست نگارش یافته وتصاویر برخی از صفحات آنها بارها در فهرستها و دیگر مآخذ چاپ شده است.

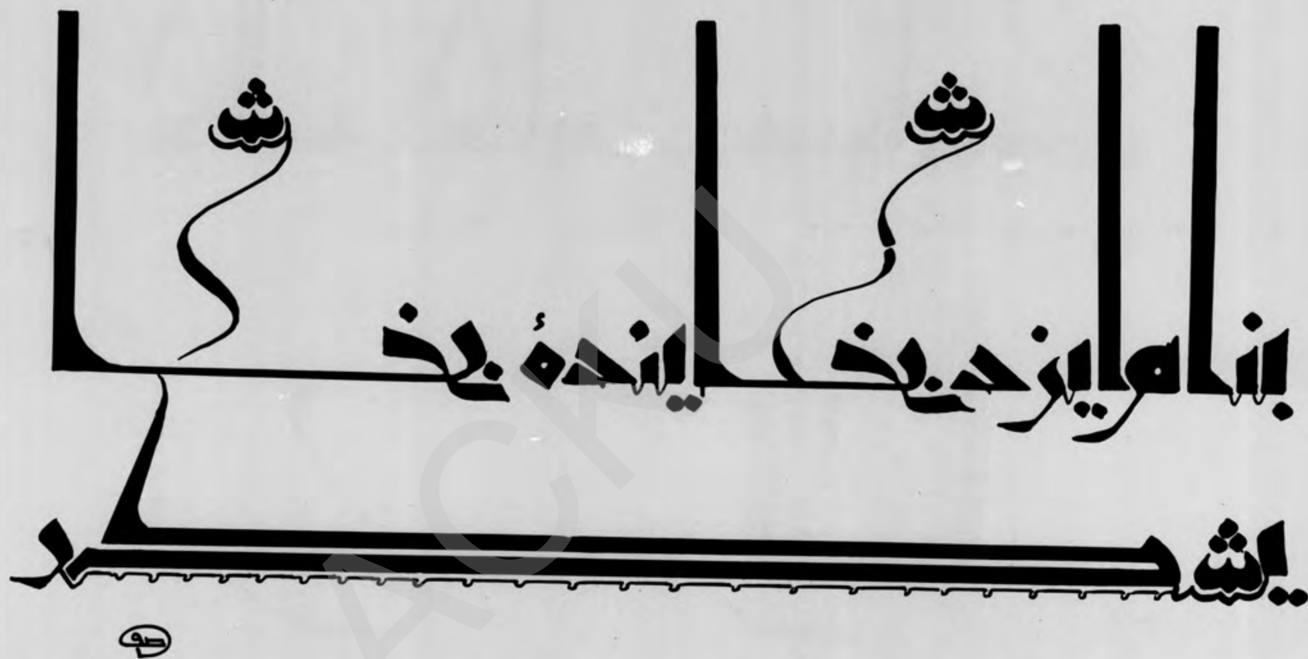

محمد
رسول
الله

□ کوفی مغربی، بر ستون یکی از مساجد مغرب شهر قیروان از سدهٔ دوم هجری.

□ Western Kufic , based on a frieze on the pillar of a Masque in Maghreb (Morraco).2nd A.H/ 8th A.D cents..

ACKU

بنام ایزد بخشایندهٔ بخشا

یشگـــــــــــر

□ کوفی ایرانی معروف به پیرآموز. حروف این خط جدا از یکدیگر نگاشته شده و با زاویهٔ ظریفی به هم پیوسته است. این قطعه از روی یک نسخهٔ «الا بنیه عن حقایق الادویه» متعلق به سدهٔ پنجم هجری - به خط اسدی طوسی - نوشته شده است.

□ These six patterns are Iranian Kufic , known as Piramuz (4th A.H/ 10th A.D cents).

لا اله الا انت سبحنك
انى كنت من الظلمين

۲۱ انبیاء/آیهٔ ۸۷

لآ اله الآ انت سبحنك
انّی كنت من الظّلمین

□ کوفی ایرانی معروف به پیرآموز که بر اساس نسخهٔ موجود در آستان قدس نوشته شده است.

□ Iranian Kufic , known as Piramuz (4th A.H/ 10th A.D cents).

ACKU

١ حمد/آیهٔ ۶

اهدنا الصرط

المستقیم

□ کوفی زیبای ایرانی معروف به پیرآموز، سدهٔ چهارم هجری.

□ Iranian Kufic , known as Piramuz (4th A.H/ 10th A.D cents).

ACKU

۲ بقره/آیهٔ ۳۲

سبحنک لا علم لنآ الاّ ماعلّمتنآ
انّک انت العلیم الحکیم

☐ کوفی ایرانی، معروف به پیرآموز، سدهٔ چهارم هجری. بر اساس برگ موجود در آستان قدس نوشته شده است.

☐ Iranian Kufic , known as Piramuz (4th A.H/ 10th A.D cents).

۳۵ فاطر/آیهٔ ۳۴

الحمد للّه الّذیٓ اذهب عنّا

الحزن انّ ربّنا لغفور شکور

□ کوفی ایرانی سدهٔ چهارم که در عصر ما به پیرآموز شهرت یافته است.

□ Iranian Kufic , known as Piramuz (4th A.H/ 10th A.D cents).

۵۳ نجم/آیهٔ ۳۹

لیس للانسن الّا ما سعی

□ کوفی ایرانی معروف به پیرآموز.

□ Iranian Kufic , known as piramuz (4th A.H/ 10th A.D cents).

□ مفردات خط کوفی ایرانی معروف به پیرآموز

□ Piramuz Alphabet.

وَتَوَکَّلْ عَلَی اللّهِ وَکَفی بِاللّهِ وَکِیلاً

۳۳ احزاب/آیهٔ ۳

وتوکّل علی اللّه وکفی باللّه وکیلا

□ خط کوفی ایرانی، سدهٔ چهارم، بر اساس اوراق بازیافتهٔ آستان قدس نگارش یافته. این خط نوع پیوستهٔ معروف به پیرآموز است.

□ Iranian Kufic , known as Piramuz (4th A.H/ 10th A.D cents).

□ کوفی خراسانی، سدهٔ ۵ و ۶ق. رسم‌الخط بسیار زیبا و با شکوهی که نمونهٔ منحصر به فرد آن بر سنگ گرانبهای متعلق به روضهٔ مطهر رضویه (ع) برجا مانده است.

□ Very fine and attractive inscription of Iranian Kufic , based on petrograph , belongs to Holy shrine of Imam Reza (As) , mashhad.

اللّه اکبر.
هذا مقام الرضا علیه‌السلام
اقبل علی صلواتک و لاتکن من
الغافلین

□ کوفی خراسانی سدهٔ ۵ـ۶ق، نمونهٔ دیگری که‌از روی سنگ متبرک روضهٔ علیهٔ رضویه(ع) نگاشته‌شد.

□ Very fine and attractive inscription of Iranian Kufic , based on petrograph , belongs to Holy shrine of Imam Reza (As) , Mashhad.

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم
انّما ولیّکم اللّه ورسوله والّذین
امنوا الّذین یقیمون الصّلوة ویؤتون
الزّکوة وهم رکعون

اللهمّ صلّ علی محمد و علی و فاطمه
و الحسن و الحسین و علی و محمد
و جعفر و موسی و علی و محمد و علی
و الحسن و القائم الحجه

□ کوفی خراسانی. عیناً از روی سنگ مطهر روضهٔ رضویه (ع) کتابت شد.

□ Very fine and attractive inscription of Iranian Kufic , based on petrograph , belongs to Holy shrine of Imam Reza (As) , mashhad.

اللهم صل على محمد و آل محمد

□ کوفی غزنوی سدهٔ ۵ق، بر اساس یک نسخهٔ خطی موجود در آستان قدس کتابت شد.

□ Ghaznavid Kufic (5th A.H/11th A.D), based on a manuscript in Astan Quds.

غفران من‌الله‌للامیرالاجل‌السند نظام

الدین‌ابی‌القاسم محمودبن سبکتکین غفراللّه‌له

□ کوفی غزنوی، کتیبهٔ سنگ آرامگاه سلطان محمود غزنوی از سدهٔ پنجم هجری. این کتیبه عیناً از روی سنگ مرقد نگاشته شد که اکنون در روضهٔ سلطان در بیرون شهر غزنی موجود است.

□ Ghaznavid Kufic , based on gravestone of Sultan Mahmud (5th A.H/ A.D cents.).

۱۹ مریم/آیهٔ ۳۸_۳۹

اسمع بهم وابصر یوم یاتوننالکن الظّلمون
الیوم فی ضللٍ مبینٍ و انذرهم

□ کوفی غوری، این خط با آجر و کاشی بر روی منارهٔ بسیار زیبا و با شکوه از روزگار سلاطین غوری سدهٔ ۵_۶ق در جام هرات بین هرات و غور باقی‌مانده است.

□ Ghurid Kufic , based on frieze of Jam minaret , eastern Herat (6th A.H/ 12th A.D cents.).

ACKU

۱۹ مریم/آیهٔ ۵۵_۵۸

عند ربّه مرضیّاو اذکر فی الکتب ادریس انّه کان
صدّیقانبیّاو رفعنه مکانا علیّاواولٓئک الّذین انعم

□ کوفی غوری، این خط با آجر و کاشی بر روی منارهٔ بسیار زیبا و با شکوه از روزگار سلاطین غوری سدهٔ ۵_۶ق در جام هرات بین هرات و غور باقی‌مانده است.

□ Ghurid Kufic , based on frieze of Jam minaret , eastern Herat (6th A.H/ 12th A.D cents.).

۱۹ مریم/آیهٔ ۳۴و۵۰

الحقّ الّذی فیه یمترون ما کان للّه

و وهبنا لهم من رحمتناوجعلنا لهم لسان صدقٍ علیّا

□ کوفی غوری، این خط با آجر و کاشی بر روی منارهٔ بسیار زیبا و با شکوه از روزگار سلاطین غوری سدهٔ ۵ـ۶ق در جام هرات بین هرات و غور باقی‌مانده است.

□ (a,b and c) Ghurid Kufic , based on frieze of Jam minaret , eastern Herat (6th A.H/ 12th A.D cents.).

۱۰۸ کوثر

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم
انّآ اعطینک الکوثر
فصلّ لربّک و انحر
انّ شانئک هو الابتر

□ کوفی ایرانی، رسم‌الخط بی نظیر و زیبایی از سدهٔ چهارم و پنجم هجری. بر اساس اوراق بازیافته، محفوظ در آستان قدس رضوی (ع) نگاشته شد.

□ Iranian Kufic , very fine and attractive , based on recovered leaves of the manuscripts of Holy Quran (3rd-4th A.H/9th-10th A.D cents.). Astan Quds.

و لاتظنّوا ان بعض الظنّ اثم

□ نمونهٔ دیگری از کوفی بسیار زیبا و آراستهٔ ایرانی، از سدهٔ چهارم و پنجم هجری. بر اساس اوراق بازیافته نگاشته شد.

□ Iranian Kufic , very fine and attractive , based on recovered leaves of the manuscripts of Holy Quran (3rd - 4th A.H/ 9th -10th A.D cents.). Astan Quds.

امن يجيب المضطر

اذا دعاه ويكشف السوء

۲۷ نمل/آیهٔ ۶۲

امّن یجیب المضطرّ

اذا دعاه ویکشف السوء

□ نمونهٔ دیگر نوعی دیگر از کوفی زیبای ایرانی از سدهٔ چهارم تا ششم هجری. به این رسم‌الخط نیز برگهایی در کتابخانهٔ مرکزی آستان قدس رضوی (ع) زیارت شد و این خط بر اساس آن ـ که در برگهای بازیافته محفوظ است ـ کتابت شد.

□ Iranian Kufic ˆ, very fine and attractive , based on recovered leaves of the manuscripts of Holy Quran (3rd - 4th A.H/ 9th -10th A.D cents.). Astan Quds.

ACKU

بسم الله الرحمن الرحيم
قل اعوذ برب الفلق من شر ما خلق ومن شر
غاسق اذا وقب ومن شر النفثت
في العقد ومن شر حاسد اذا حسد

۱۱۳ فلق

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم
قل اعوذ بربّ الفلق من شرّ ما خلق ومن شرّ
غاسق اذا وقب ومن شرّ النّفثت
فی العقد ومن شرّ حاسد اذا حسد

☐ کوفی ایرانی، بر اساس اوراق بازیافته کتابت شد. خوشنویسی، در این نوع کوفی روشی را ابداع کرده که می‌توان بر اساس آن با قلم نی بسیاری از حروف را به سرعت و به آسانی نوشت. شیوهٔ کوفی ظاهراً متعلق به سدهٔ چهارم ـ پنجم است.

☐ Iranian Kufic , very fine and attractive , based on recovered leaves of the manuscripts of Holy Quran (3rd - 4th A.H/ 9th -10th A.D cents.). Astan Quds.

من كنت مولاه فمولاه علی

□ کوفی ایرانی، سدهٔ چهارم ـ پنجم هجری.

□ Iranian Kufic , very fine and attractive , based on recovered leaves of the manuscripts of Holy Quran (3rd - 4th A.H/ 9th -10th A.D cents.). Astan Quds.

۶۰ ممتحنه/آیهٔ ۴

ربّنا علیک توکّلنا

والیک انبنا

والیک المصیر

□ کوفی ایرانی سدهٔ ۴ـ۵ هجری، نوعی دیگر. خوشنویس در نگارش حرف کاف تفنّن ورزیده‌است.

□ Iranian Kufic , very fine and attractive , based on recovered leaves of the manuscripts of Holy Quran (3rd - 4th A.H/ 9th -10th A.D cents.). Astan Quds.

ACKU

انّی عذت بربّی
و ربّکم من کلّ متکبّر
لا یؤمن بیوم الحساب

۴۰ غافر/آیهٔ ۲۷

انّی عذت بربّی

و ربّکم من کلّ متکبّرٍ

لا یؤمن بیوم الحساب

□ کوفی ایرانی (سدهٔ ۴-۵ ق).

□ Iranian Kufic , very fine and attractive , based on recovered leaves of the manuscripts of Holy Quran (4th-5HA.H / 10th cents A.H/ 9th -11th A.D cents.). Astan Quds.

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم ملك يوم الدين اياك

نعبد و اياك نستعين اهدنا الصراط المستقيم صراط

الذين انعمت عليهم غير المغضوب عليهم و لا الضالين

١ فاتحه

بسم الله الرّحمن الرّحیم
الحمد لله ربّ العلمین الرّحمن الرّحیم ملک یوم الدّین
ایّاک نعبد و ایّاک نستعین اهدنا الصّرط المستقیم صرط
الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم و لا الضّالین

□ کوفی رازی، این نوع کوفیِ ایرانی، در سدهٔ پنجم و ششم هجری، در ری و اعمال و توابع آن رایج بوده است، یک نسخه از قرآن مجید که در روستای کهکابر ری کتابت شده، اکنون در کتابخانهٔ مرکزی آستان قدس رضوی محفوظ است و این قطعه بر همان اساس کتابت شد.

□ Irnian Kufic , based on a manuseript written in Ray (Near Tehran) (5th - 6th A.H/ 11 - 12 A.D cents.).

ACKU

بسم الله الرحمن الرحیم
قل هو الله احد الله الصمد لم یلد
لم یولد ولم یکن له کفوا احد

۱۱۲ اخلاص

بسم الله الرّحمن الرّحیم

قل هو الله احد الله الصّمد لم یلد

ولم یولد ولم یکن له کفوا احد

□ بر اساس کوفی کهکابر ری، متعلق، به سده ۶ق نگاشته شد.

□ Irnian Kufic , based on a manuseript written in Ray (Near Tehran) (5th - 6th A.H/ 11 - 12 A.D cents.).

۲۸ قصص/آیهٔ ۲۱

ربّ نجّنى من القوم الظّلمين

□ بالا کوفی عربی، پایین کوفی معروف به کوفی پیرآموز، وسط پیرآموز پیوسته.

□ Arabic Kufic and Piramuz.

ACKU

۴۲ شوری/آیهٔ ۱۹

الله لطیف بعباده

□ کوفی اندلسی، رسم‌الخط سدهٔ ۶ـ۷ق، بر اساس کتیبه‌های قصرالحمراء غرناطه، نوشته شد.

□ Kufic , based on friezes in Alhamra palace in Andolos (6th - 7th A.H/ 12 - 13 th A.D cents.).

ACKU

۳ آل‌عمران/آیهٔ ۱۹

انّ الدّین عند اللّه الاسلم

□ کوفی اندلسی.

□ Kufic , based on friezes in Alhamra palace in Andolos (6th - 7th A.H/ 12 - 13 th A.D cents.).

۴۸ فتح/آیهٔ ۲۹

مُحَمَّدٌ رسول اللّه

والّذین معهٓ اشدّآء علی الکفّار رحمآء بینهم

□ کوفی ایرانی. از روی یک نسخهٔ سدهٔ هفتم هجری نگاشته شد.

□ Iranian Kufic based on a manuscripts from (7th/ 13 in cents.).

١١٢ اخلاص

بسم اللّه الرّحمن الرّحيم
قل هو اللّه احد اللّه الصّمد لم
يلد ولم يولد ولم يكن له كفوا احد

□ کوفی ایرانی، از روی محراب خانقاه نطنز ـ متعلق به سدهٔ هشتم هجری ـ نگاشته شد.

□ Iranian Kufic , based on a frieze in khaneqah - e - Natanz (8th A.H/ 14 A.D cents.).

□ کوفی خراسانی، از روی کتیبه‌های عهد تیموری هرات ـسده ۹ق‍ـ نگاشته شد.

□ Khorasanian Kufic , base on a frieze in Herat (9th A.H/ 15th A.D cents.).

اللّه ولاسواه

الملک لله

□ کوفی خراسانی ، از روی کتیبهٔ مدرسهٔ گوهرشاد مشهد متعلق به سدهٔ نهم هجری، نوشته شد.

□ khorasanian Kufic , based on a frieze in Gowhar shad - masque in mashhad (9th A.H/ 15th A.D cents.).

ACKU

۹ توبه/آیهٔ ۴۰

کلمة اللّه هی العلیا

□ کوفی ایرانی، ترکیبی است بر اساس برخی از کتیبه‌های سدهٔ ۴ـ۵ق.

□ Iranian Kufic , based on friezes from 4 - 5 (A.H/10 -11 A.D cents.).

ACKU

۱ فاتحه/آیهٔ ۵

اِیاک نعبد   و اِیاک نستعین

□ کوفی به‌هیأت گلدسته و گنبد

□ Kufic which resembles cupola and minaref.

۴۸ فتح/آیهٔ ۱۰

يد الله فوق ايديهم

□ کوفی سدهٔ ۴ـ۵ق بر اساس کتیبه‌های رادکان قزوین و آمد دیار بکر.

□ Kufic based on inscription from 4th - 5th A.H/ 10th - 11th cents.

۱۱ هود/آیهٔ ۸۸

و ما توفیقیَ الّا باللّه

□ کوفی کهن، بر اساس کتیبه‌های رادکان قزوین و آمد دیار بکر که با وجود بعد مسافه، دارای اساسات واحدی‌اند.

□ Old Kufic based on friezes in Qazvin - Radakan and Diyar Bakr - Amed.

۱۳ رعد/آیة ۲۸

الا بذکر الله تطمئنّ القلوب

□ کوفی خراسانی، بر اساس برخی از کتیبه‌های موجود در افغانستان.

□ Khorasanian Kufic , based on friezes in Afghanistan.

ACKU

۳۹ زمر/آیهٔ ۵۳

لا تقنطوا من رحمة الله

□ کوفی سدهٔ ۴-۵ق، بر اساس برخی از سنگهای مقابر نوشته شد.

□ Kufic , based on grave stones from 4th - 5th A.H/ 10th - 11th A.D cents.

۲ بقره/آیهٔ ۱۳۷

فسیکفیکهم الله وهو السّمیع العلیم

□ کوفی، در هیأت گنبد و گلدسته.

□ Kufic with design of cupola and minaret.

۴۲ شوری/آیهٔ ۱۹

اللّه لطیف بعباده

□ کوفی کهن، بر اساس سنگ برخی از آرامگاهها کتابت شده.

□ Kufic , based on Old gravestones.

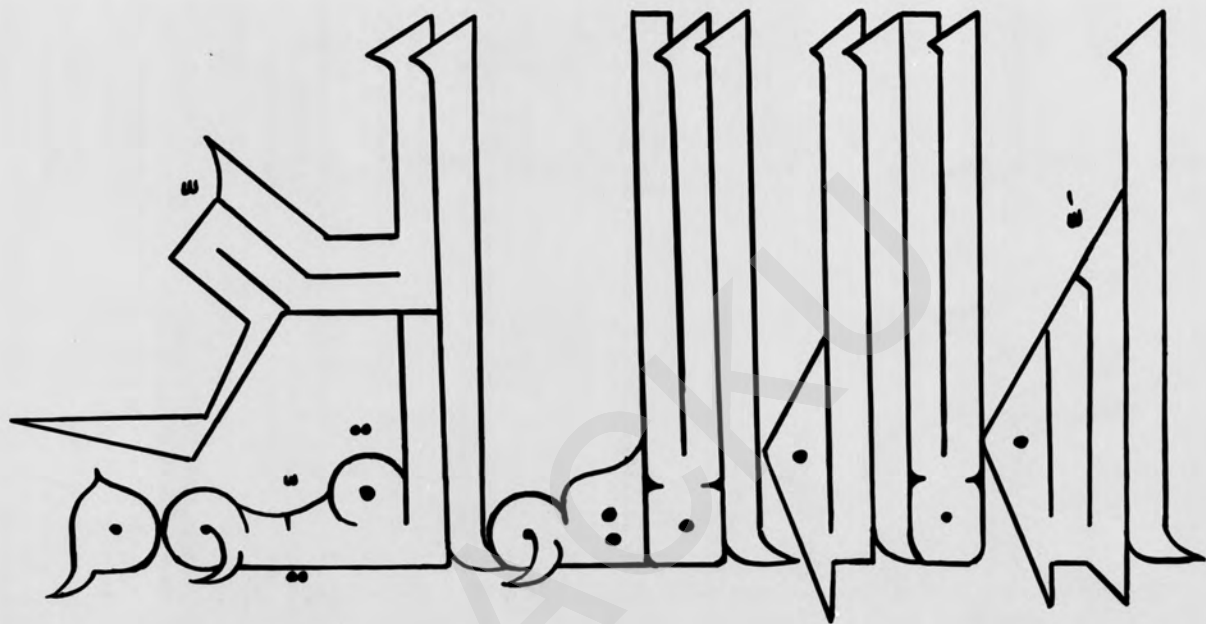
۴۸ فتح/آیهٔ ۲۶

فانزل اللّه سکینته علی رسوله و

علی المؤمنین والزمهم کلمة التّقوی

□ کوفی ظاهراً متعلق به شیوهٔ عثمانی، بر اساس نسخهٔ موجود در یکی از کتابخانه‌های استانبول.

□ Kufic , based on a manuscript in Istambul.

۲ بقره/آیهٔ ۲۵۵

اللّه لآ اله الّا هو الحیّ القیّوم

□ کوفی محرّر، معمولاً عناوین مصاحف را به این خط می‌نوشته‌اند.

□ Moharrar Kufic , used mostly for titles.

۶۴ تغابن/آیهٔ ۱۳

اللّه لآ اله الآ هو وعلی

اللّه فلیتوکّل المؤمنون

□ کوفی مُحَرَّر که معمولاً عناوین را با آن می‌نوشته‌اند.

□ Moharrar Kufic , used for titles.

۲۷ نمل/آیهٔ ۶۲

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم

امّن یجیب المضطرّ اذا

دعاه ویکشف السّوء

□ نمونهٔ دیگری از کوفی محرّر

□ Moharrar Kufic , used mostly for titles.

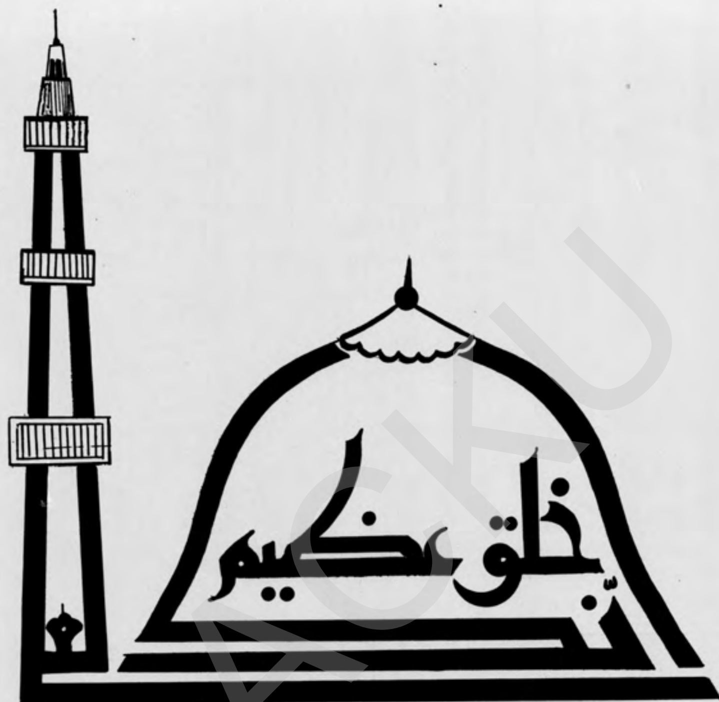
ACKU

□ کوفی مصری. از روی یک کتیبهٔ مسجدی در قاهره نوشته شد.

□ Egyptian Kufic , based on a frieze in a masque in Qaherah.

صدق الله العظیم
و رسوله الکریم

۶۸ قلم/آیهٔ ۴

انّک لعلی خلقٍ عظیم

□ کوفی به هیأت گنبد وگلدستهٔ روضهٔ مقدسهٔ مدینهٔ منوره.

□ Kufic which resembles the holly Tomb of Madina.

ACKU

العلم اوله مرّ مذاقه لكن اخرة احلا من العسل

□ کوفی. از روی یک ظرف قدیمی نوشته شد.

□ Kufic , based on an ancient plate (5th A.H/ 11th A.D cents).

ربّنا لا تؤاخذنآ ان نسينآ او اخطانا ربّنا ولا
تحمل علينآ اصرا كما حملته على الّذين من
قبلنا ربّنا ولا تحمّلنا ما لا طاقة لنا به
واعف عنّا واغفرلنا وارحمنآ انت
مولىنا فانصرنا على القوم الكفرين

۲ بقره/آیهٔ ۲۸۶

ربّنا لا تؤاخذنآ ان نسينآ او اخطانا ربّنا ولا
تحمل علينآ اصرا كما حملته على الّذين من
قبلنا ربّنا ولا تحمّلنا ما لا طاقة لنا به
واعف عنّا واغفرلنا وارحمنآ انت
مولىنا فانصرنا على القوم الكفرين

□ کوفی سدهٔ سوم و چهارم که در آن اعراب به دو صورت و نقطه‌گذاری به صورت نشانه‌های خفی اعراب مانند رعایت شده است.

□ Old Kufic or Arabic Kufic (1st - 3d A.H/ 7th - 9th cents.).

In the name of Allah,

the Beneficent, the Merciful

PROPERTY OF
ACKU
32785

M.A.Fikrat

Kufic Script

ACKU

Kufic Script:

Kufic Script is directly derived from Hijazi Script whose origin may in order be traced to Hirian, Nebtian, Anbarian and etc.

Here, We donot intend to examine the different views about the exact source and origin of Kufic Script, and find the integrity of our investigation concerning this subject which has hitherto been studied by many competent researchers.

An analytic-descriptive definition of Kufic Script will be explained as an introduction to the theme propounded in this work.

The available petrographs and existing documents which belong to the first century(A.H) indicate that in different Kinds of irregular arabesque writings Naskh and Kufic scripts have been carelessly used, and no rule or method was officially proposed to follow.

the objective has only been restricted to recording of the written materials and their concepts without paying attention to the elegance and artistic issues, which would have enriched those handwritings.

Such samples can be found in some available inscriptions on stone and in a few documents as well. But when calligraphy was employed in the service of the religion of Islam for the purpose of writing and recording the holy Qur'anic verses, it entirely got changed and gradually paced in the path of perfection from viewpoint and aspect of art and elegance.

The first style of the Islamic writing in which the manifestation of art, delicacy and beauty are explicitly evident is that of Kufic Script. As this very handwriting is said to have been developed in the city of Kufa, so it is called Kufic. The invention or innovation of this script has been ascribed to His Holiness Ali(A.S.).

During the first three centuries(A.H) The Glorious Qur'an was practically written and recorded with Kufic Script, while calligraphers of every land used to use their personal style and taste in this sort of handwriting. The nibs of their pens might have been different from one another, or the tendency of vertical ribs of the letters towards left and right sides together with some other invented differences exerted in the chosen letters might have

ACKU

characterized the style and place of writing. Thus various ways of inscribing letters like those of Kufic, Madani, Basri, Shami(Syrian), Maghrebi Scripts came into existence.

In spite of all these differences so long as using of the Kufic script uses practically restricted to the Arabian peninsula, no significant changes appeared in the original forms of this handwriting.

In fact Kufic script can be known as the first and earliest calligraphy used in writing many copies of the Glorious Quran which are still found here and there in every part of today's world.

"E'rab" and "E'jam" (sounds and points of vowels.):

The early Kufic script did not have any signs to display the correct pronunciations of words. Even dots were not used on or under the letters. But in the course of time signs for pronouncing vowels gradually appeared. Abul - Aswad - Doeli (688A.D) has been known as the first scribe who used such signs.

In the available copies written in Kufic script cinnabar - red circles are more or less contiguous to the arabic letters to show the proper sounds of the desired pronunciation. Dots and points (E'jam) can be seen in the following copies within our reach.

Signs for eloguent resiting of Qur'anicVerses later appeared on the basis of the Choice and Convention of readers or Scribes of the Holy Qur'an. With the advents of "Ibni-Mogla" (328A.H) and "Ibni-Bawwab" (413A.H) the Kufic Script was no more used by the Arab calligraphers; being replaced by other sripts like "Thulth", "Rayhan", "Mahaggag" and "Naskh".

Thence the Arab scribes only used Kufic script in writing the rubrics of the Qura'anic Chapters and on the margins, which were mostly as decorative designs consisting of ceruse or gold work traces done on azure background.

In non-arabian Muslem lands the use of Kufic script was not practically restricted to this aspect or dimension: In the course of time it got evolution and was used in inscribing many epigraphs and writing books in a vast area stretching between the borders of China and Spain.

At the present thime and era the "Piramuz" Kufic Script has greatly acquired reputation as an eastern or Iranian Script. This formorstyle of writhing is indeed beauti-

ful from veiwpoint of its elegant characteristics such as having regular separations between the related letters which make words.

in order to avoid spending much time for and on writing the callingraphers gragually gave up the methed or style of using separate letters in putting down a single word:

Thus the new letters were regularly joined together like those of Kufic or other words inscribed.

Although such a style of writing has been relatively transformed in the course of time, taking New kinds and shapes, and being used in different lands ruled by different governments, yet it is still known as the eastern or Iranian Kufic script. Large numbers of the copies of the Glorious Quran and too many books, written or printed in Farsi (Persian), as well as various manuscripts are, at present, available here and there in different libraries founded and found all over the world.

The reason of the long prevalence and vast circulation of this style of writing lies in its easy quality of being either written or read.

Having been used in the service of writing the holy Quranic verses, different kinds of the Kufic script became as sacred phenomenon and got a holy aspect. The calligraphers, there for, tried to create as more beautiful and charming letters and word as possible in innoative handwritings.

Thus many elegant and exquisite copies of the Glorious Quran were carefully prepared by those skilled and tactful scribes and calligraphers.

It is worth mentioning here that various sorts of artistic symbols and tokens introduced natural things or manmade objects were explicitle used and observable in those sacred letters and words.

The present description of the above-mentioned work of art cannot quench the thirst of those who may seize the opportunity of witnessing such beautiful copies and holy manuscripts with their own eyes. One can enjoy his time by watching them for hours or even for days in appropriate occasions.

Despite the existence and availability of various copies of the Glorious Quran in different Kufic Scripts preserved in authentic libraries all over the world , it should undoubt-

ACKU

edly be admitted that a large number of these beautiful and matchless copies are, at present, preserved and on display in the Astan Quds library.

I have had the opportunity and the luck of witnessing such interesting collection.

Having been used in architectural dasigns on the basis and tastes in the fashion of every land or vogue of time, the Kufic script has been chronologically changed from view-point of its shape and style of inscription.

The decorative designs of this script can be seen on some pillars, minarets, porches and on walls of palaces. These decorations have been either done through plaster - mouldings or by stone - carvings. Some ingenious crafts-men or artisans have successfully shown their artistic cre-ations concerning Kufic script in fine and multicoloured glayed tiles and sorted - out bricks. The history of all this covers a long period of 1000 years.

In short one has to try much to discover the mysteri-ous beauty and elegance of the different decorative desings skilfully used in presenting the Kufic script here and there in different objects and instances.

The manifestation of such Eslimi beauties has been spread From Al-Hamra Palace in Spain to the ruins of Victory Garden in Ghazneh. Reports and records have been hitherto prepared on these relics by the experts of calligraphy and graphology. Many of the examples found in the present collection have been given on the basis of such inscriptions.

M.ASIF FIKRAT - MASHHAD